

UMEÅ UNIVERSITET

Processutvärdering av Försöksverksamheten med övningsskolor

vid Lärarhögskolan Umeå universitet

Gudrun Svedberg och Eva Leffler

Nr 2, dialog 4/VT 2017

Institutinen för tillämpad utbildningsvetenskap, Pedagogiska institutionen

Bakgrund

Lärarhögskolan vid Umeå universitet (LH) är ett av 15 lärosäten som från och med 2014 deltar i en försöksverksamhet i enlighet med *Förordningen för försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar* (SFS 2014:2). I förordningen anges ett antal villkor för deltagandet. Studenterna vid den eller de utbildningar som avses ska fullgöra huvuddelen av sin verksamhetsförlagda utbildning vid särskilda övnings/för/skolor, högskolan ska bidra med handledarutbildning så att handledarna för dessa studenter har minst 7,5 hp inom området handledarskap och varje handledare ska endast handleda ett fåtal studenter. Vidare anges att högskolan ska sträva efter att särskilt yrkesskickliga lärare och förskollärare används i den verksamhetsförlagda utbildningen och även i högskolans lärar- eller förskollärarytbildning i övrigt. Koncentrationen av studenter ska vara hög vid varje skola och omfatta minst hälften av högskolans studenter vid de utbildningar som omfattas av försöksverksamheten vid försöksperiodens slut. Det är universitetslärarnas uppgift att följa och bidra till studenternas utveckling under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Enligt förordningen ska högskolan reglera sina och huvudmännens åtaganden inom försöksverksamheten genom avtal.

Dessutom ska högskolan särskilt försäkra sig om att:

1. Övnings/för/skolornas ledning, organisation, undervisning och kvalitets- och utvecklingsarbete håller god kvalitet,
2. studenterna ges möjlighet att fullgöra verksamhetsförlagd utbildning vid övnings/för/skolor med olika förutsättningar, och
3. förskol/lärarna har nödvändig lärar- eller förskollärarytbildning och handledarutbildning (SFS 2014:2).

LH har, genom sin ansökan om medverkan, godtagit målsättningarna för försöksverksamheten och vise versa, Universitets- och högskolerådet (UHR) har i sitt beslut ansett att LH i sin ansökan och beskrivning av vilka delar som ska utvecklas uppfyller villkoren i förordningen (SFS 2014:2). I ansökan från LH till Universitets- och högskolerådet (UmU dnr. FS 2014/458) sägs målen för Umeås del sammanfattningsvis vara att höja kvaliteten i lärarutbildningen och utveckla studenternas professionsanknytning genom följande tre syften:

- Syfte 1: utveckling av lärarutbildningen, framförallt den verksamhetsförlagda delen av utbildningen men också att adjungerade lärare från skolan undervisar i andra delar av lärarprogrammen,
- Syfte 2: kompetensutveckling i övningskolor i form av utbildade handledare, kurser, seminarier osv,
- Syfte 3: utveckling av gemensamma forsknings- och utvecklingsprojekt som i förlängningen kan sprida sig till andra skolor i regionen (Ansökan om försöksverksamhet med övningskolor dnr.1.2.3-00143-2014).

Målformuleringarna i den nationella förordningen och LH:s ansökan ska båda ses som styrande för den försöksverksamhet som bedrivs vid LH, särskilt med tanke på att någon mera preciserad projektplan med delmål inte tagits fram. När denna rapport skrivs har försöksverksamheten pågått i två och ett halvt år, det vill säga halva försökstiden.

Processutvärdering

Till försöksverksamheten har två processutvärderare varit kopplade med avsikt att systematiskt följa, granska och dokumentera utvecklingsarbetet, återföra kunskap och bidra till kontinuerlig förbättring och ökad kvalitet. Processutvärderingen inleddes ht 15 och pågår under resterande försöksverksamhet, fram till och med vt 2019. I denna riktas uppmärksamheten terminsvis mot olika delar av försöksverksamheten och har fram till föreliggande rapport haft ett administrativt fokus (ht 15), uppmärksammat VFU-handledares perspektiv (vt 16) samt studenternas erfarenheter (ht 16). Resultaten av delstudierna har relaterats till de mål som angetts i LH:s ansökan om att få bedriva försöksverksamhet. Vid samtliga delrapporteringar och dialogmöten med LH:s ledning har styrkor och brister uppmärksammas och både större och smärre förändringsförslag överlämnats. För vt 17 var det planerade syftet att närmare granska organisationen kring försöksverksamheten med övnings/för/skolor och följa samverkan mellan LH och berörda institutioner samt berörda skolhuvudmän. Med anledning av förändrade förutsättningar och nära anstånde förändring av försöksverksamhetens ledningsorganisation och målsättningar uppstod denna termin ett slags ”vakuum” och det blev nödvändigt att anpassa processutvärderingens fokus. Ett nytt delsyfte har varit att följa de förändringar som görs gällande försöksverksamheten ur ett organisatoriskt perspektiv. Dessutom har fokus riktats mot hur ett antal berörda rektorer och förskolechefer erfarit försöksverksamheten såhär långt. Slutligen, för att lyfta blicken i tider av omtag, har ett delsyfte varit att få en inblick i andra lärosätens försöksverksamheter med övnings/för/skolor. I föreliggande rapport söker vi således besvara följande frågeställningar:

- Vad har initierat ett ”omtag” av försöksverksamheten och hur ser den nya organisationen ut?
- Vilka erfarenheter har rektorer och förskolechefer av försöksverksamheten?
- Vad kan vi lära av andra lärosäten som bedriver försöksverksamhet?

Genom att besvara dessa frågeställningar kan denna delrapport dels tjäna som dokumentation inför en slutrapport, dels ge underlag för kommande vägval och beslut när det gäller den återstående tiden av försöksverksamheten.

Metodval

Utvecklingen gällande ny organisation för försöksverksamheten med övnings/för/skolor har följts genom protokoll, missiv och andra dokument från LH:s kansli och ledning samt genom deltagande i samverkansmöten och rådsmöten. Vidare har åtta skolledare och förskolechefer intervjuats angående hur de erfarit försöksverksamheten och hur de uppfattat att arbetet med den verksamhetsförlagda delen av utbildningen fungerat på respektive för/skola.

För att erhålla perspektiv på den försöksverksamhet som bedrivs genom LH har två erfarenhetsutbyten skett med andra lärosäten. Val av lärosäten har gjorts med tanke på att 1: de inte skulle ingå i UKÄ:s granskning, 2: ett glesbygdsperspektiv som liknar Umeås förutsättningar skulle representeras och 3: ett lärosäte där försöksverksamheten riktats till förskolan skulle ingå, med anledning av att många förskolor är involverade i LH:s försöksverksamhet.

Bakgrunden till ”omtaget”

Verksamheten vid LH:s försöksverksamhet med övningsskolor har, förutom att den följts genom processutvärdering även granskats av Universitetskanslerämbetet (UKÄ). Dessutom har en utredare haft i uppdrag att föreslå åtgärder. Bakgrunden till att ett omtag blev nödvändig är naturligtvis mera mångfacetterad än så men i denna rapport begränsas beskrivningen till dessa tre delar.

Processutvärderingens föreslagna åtgärder

Fram till denna rapport har, förutom muntlig återkoppling till dåvarande ansvarig för försöksverksamheten, terminsvisa dialogmöten samt en skriftlig rapport utgjort forum för återkoppling. Under processutvärderingens första termin fokuserades administrationen kring försöksverksamheten och vid det första dialogmötet (Dialog 1) uppmärksammades ett antal förbättringsområden såsom betydelsen av:

- *Dialog* (t ex. mellan LH och skolhuvudmännen)
- *Mötesplatser* (t ex. för VFU-samordnare och LH)
- *Information* (muntlig och på LH:s hemsida)
- *Plan* (över vilka stödåtgärder LH kan bistå för/skolorna med)
- *Kompetensutveckling* (hur och genom vem erbjuds skolorna detta?)
- *Val-webben* (hur kan arbetet uppdateras, underlättas och intentionerna följas?)

Under processutvärderingens andra termin riktades fokus mot VFU-handledarnas uppfattningar och erfarenheter av att arbeta vid en övnings/för/skola. Det andra dialogmötet (Dialog 2) samt den Rapport 1 kan sammanfattas med två övergripande förbättringsförslag:

- *att revidera plan och förtydliga målsättningarna* för försöksverksamheten
- *att förtydliga ansvarsfördelning och avtal* mellan parterna.

Under den tredje terminen uppmärksammades studenternas erfarenheter, vilket redovisades vid Dialog 3. Vid detta tillfälle konstaterades bland annat att kunskapen om försöksverksamheten, dess möjligheter och konsekvenser, är låg hos såväl universitetslärare som handledare och studenter. De möjligheter som ökad koncentration kan ge tillvaratas enligt handledarna inte vid övnings/för/skolorna och på vissa håll ges inte heller förutsättningar för detta eftersom VFU-platser inte fylls. Flera tidigare förslag till förbättringsområden återkommer men framförallt betonas vikten av:

- *att öka kunskaperna om försöksverksamheten* hos berörda parter,
- *ställa högre krav på institutionerna* gällande kompetensen hos UL som gör VFU-besök,
- *anordna obligatoriska seminarier för handledare och studenter* vid övningsskolorna samt
- *tydligare krav/samsyn mellan LH och huvudmän.*

Vissa förändringar i riktning mot bättre måluppfyllelse har gjorts, men i en försöksverksamhet som berör så många olika aktörer, har en sammanhållen riktning och strategi saknats.

UKÄ:s platsbesök

UKÄ:s utvärdering och platsbesök nådde 2017-01-26 Umeå universitet och innefattade hearing av studenter, personal från medverkande övnings/för/skolor, VFU-ansvariga, personal från institutioner och personal från LHs kansli. Rapporten från denna utvärdering väntas komma i slutet av 2017, men viss muntlig återkoppling innefattande kritik av försöksverksamheten gavs till rektor för LH i samband med platsbesöket. Detta samt de brister som identifierats och förslag till förbättringar som tidigare processutvärderingar påtalat aktualiserade behovet av omtag gällande Umu:s försöksverksamhet med övnings/för/skolor.

Förslag till förändring

Rektor vid LH tillsatte en utredare med uppdrag att föreslå ny organisation samt förbättringsförslag för försöksverksamheten. I rapporten "Förbättringsförslag för försöksverksamheten om övningskolor och övningsförskolor" tydliggörs organisationsstrukturen och framförallt ges förslag till en transparent beslutsgång samt struktur för mötesplatser. Dessutom föreslås att ett gemensamt måldokument, till lika projektplan, tas fram genom samverkan inom den nya organisationen, det vill säga gemensamt av LH och skolhuvudmännen. Behovet av att förändra avtalen mellan skolhuvudmännen och LH diskuteras i rapporten. Dessutom ifrågasätts om avtal om medverkan från skolornas sida ska upprättas med skolhuvudmännen i stället för enskilda för/skole/områdes/chefer.

Ytterligare ett förslag är att handledarutbildningen genomförs som en uppdragsutbildning, för att i större utsträckning bereda plats för regionens handledare (och framförallt handledarna vid övnings/för/skolorna, processutvärderarnas kommentar).

Rapporten öppnar även upp för en avgränsning av försöksverksamheten, exempelvis i form av att något eller några lärarprogram väljs ut att delta i försöket eller att flera eller alla lärarprogram ingår men enbart under en av VFU-perioderna. Det sistnämnda strider dock mot förordningens villkor för deltagande i försöksverksamheten som slår fast att studenterna vid den eller de utbildningar som avses ska fullgöra huvuddelen av sin verksamhetsförlagda utbildning vid särskilda övnings/för/skolor. I rapporten ställs även frågan om ansökan om försöksverksamhet borde revideras, vilket dock inte är möjligt.

Slutligen ifrågasätts deltagandet i försöksverksamheten. *"I vad mån är den nationella försöksverksamheten relevant (exempelvis förtätningen) för Lärarutbildningen vid Umeå universitet (Umu) och dess regionala, ansvar, geografiska och demografiska förutsättningar samt infrastruktur? (sid 7).* Detta är en fråga som diskuteras i rapportens avslutande del.

Förändringar av ÖS organisation

LH:s styrelse gav 2017-02-23 LH:s rektor uppdraget att tillskapa en ny samverkande lednings- och organisationsstruktur för den försöksverksamhet för VFU som bedrivs vid övnings/för/skolor. Förslag till ny organisation har tagits fram efter samråd i en referensgrupp bestående av representanter för LH:s ledning, Region Västerbotten, och skolhuvudmän i de fyra kommuner som deltar i försöksverksamheten (Protokollsutdrag LHs styrelse 2017-04-18). Den nya organisationen har uppdraget att till styrelsen lämna förslag på ett mål- och projektdokument samt arbeta med

ytterligare förbättringsområden. I den samverkande organisationen finns två ansvarsnivåer, en strategisk och en operativ nivå. Den nya organisationen byggs av tre delar, en beslutande del, en strategisk styrgrupp samt ett råd för erfarenhets- och informationsutbyte. På den beslutande nivån finns LHs styrelse samt rektor(se bilaga 32b, FS 1.6.2-607-17).

Beredningen av ärenden avseende försöksverksamheten med övningsskolor sker i styrgruppen liksom det löpande arbetet med tillskapande av mål- och projektdokument. En gång per år hålls möten i ett större sammansatt råd för informations- och erfarenhetsutbyte inom försöksverksamheten som inkluderar hela den samverkande projektorganisationen.

Försöksverksamheten ur förskolechefers och rektorers perspektiv

Det finns en tydlig skillnad i förståelsen för uppdraget mellan de rektorer och förskolechefer som visat intresse för och som varit med i försöksverksamheten från början och de som kommit med senare, eller fått uppdraget ”i knät”, som en förskolechef uttrycker det. De som varit med från början har tydligare arbetat med att förankra försöksverksamheten bland sina medarbetare och bland barnens och elevernas föräldrar. De anger också att de har en strategi för hur de ska lägga in handledarutbildning för sina medarbetare och hur de ska nyttja den kompetensen som handledarna fått i sin utbildning.

De involverade rektorerna och förskolecheferna ser vikten av att delta i försöksverksamheten för att öka kompetensen hos sina medarbetare och är mycket positiva till att ha lärarstudenter i sin verksamhet. Till stor del ser de VFU:n som en rekryteringsbas och är måna om att visa upp sin verksamhet i förhoppning om att studenterna ska vilja söka arbete hos dem när de är färdigutbildade.

När det gäller handledarutbildningen så uttrycker samtliga rektorer och förskolechefer att deras medarbetare varit nöjda med handledarutbildningen även om vissa av lärarna tycker att själva utbildningen krävt ganska mycket och att de fått lägga ner mycket tid på att läsa in och göra sina uppgifter. Förutsättningar till att genomföra handledarutbildning, främst i form av tid har getts till de lärare som antagits till utbildningen. Handledarutbildningen ges på heldistans och har ett nationellt intag vilket har skapat problem för förskollärare som pga. av kortare utbildningstid och i konkurrens med övriga lärare inte fått plats på utbildningen. En kritik som också framkommer rör frågetecknen kring validering av tidigare handledarutbildningar. Några av rektorerna/förskolecheferna menar att de har ställt frågan vid ett flertal tillfällen men att de inte fått något svar på detta, vilket har bidragit till att flera av handledarna valt att inte söka till handledarutbildningen.

Kunskapen hos rektorerna och förskolecheferna kring de nationella målen med ökad koncentration av studenter och handledare är däremot låg. Motivet till ökad koncentration av studenter och handledare och hur det skulle kunna påverka kvaliteten i VFU är det fortfarande frågetecknen kring. En ökad koncentration av studenter på skolorna har heller inte uppfyllts från LH:s sida, och i de fall det förekommit en hög koncentration vid de olika skolenheterna har det vanligtvis inte vidtagits några åtgärder för att nyttja detta, genom exempelvis grupphandledning,

auskultationer eller seminarier.Handledarna har inte heller organiserats i team där kollegialt lärande kunnat ske. En förskolechef menar att hen varken tror på koncentrationen eller förstår tanken med den. Förskolechefen menar att ett en-till-en- samarbete mellan handledare och lärarstudent är att föredra och att det också är det som studenter och handledare vill ha. Vid framför allt småbarnsavdelningar är det inte heller gynnsamt för verksamheten med för många vuxna samtidigt. En annan förskolechef (som varit med från början) anser tvärtom att den höga koncentrationen ger möjligheter och att det är hennes uppgift att se till så att det fungerar och att informera handledarna om vad det innebär och hur de kan organisera handledningen så att det gynnar både verksamheten och studenternas VFU (Se även Minnesanteckningar från Styrruppssmöte 17-06-16 där dessa begrepp också diskuterades) .

Det förekommer också funderingar kring VFU-perioderna, att de till största delen ligger under höstterminerna innebär att det blir en alltför hög koncentration, framför allt av studenter som läser till ämneslärare, under vissa perioder. Vid en gymnasieskola var det 44 studenter samtidigt under en viss vecka vilket varken blev positivt för studenterna, handledarna eller eleverna. Framför allt rektorerna vid gymnasieskolorna ställer sig undrande till varför det inte ligger en kortare VFU-period under den tid på våren när de nationella proven ska bedömas, eftersom bedömning är en stor del av en lärares arbete. De menar att det skulle vara ett utmärkt tillfälle för studenternas lärande att få vara delaktiga i bedömningsprocessen.

Vid vissa skolor och förskolor har det å andra sidan rått brist på studenter. De har ibland inte fått några studenter alls eller enbart en student vilket inneburit att de planeringar som gjorts inte har kunnat genomföras. Rektorerna och förskolecheferna uttrycker att de förstått uppdraget som att de skulle garanteras ett antal studenter i och med att de blev en övningsskola. Något samarbete mellan övningsskolorna och övningsförskolorna inom ett skolområde har inte skett.

Förväntningarna på LH var inledningsvis höga. Tanken på att få ta del av aktuell forskning och seminarier organiserade vid LH har lockat övningsskolorna och övningsförskolorna. Man såg framför sig att det skulle bli ett mer intimt samarbete med LH och ökad dialog samt att de i större utsträckning skulle få kompetensutveckling och inte enbart erbjudas att i konkurrens ansöka om att delta i forskningsprojekt. Samtliga rektorer och förskolechefer som intervjuats uttrycker här en besvikelse.

Ingen av rektorerna eller förskolecheferna anser att kravbilden från LH har ökat, däremot har vissa av dem känt att den inre kravbilden ökat, att de verkligen ska visa att de bedriver en verksamhet som lockar till sig fler kvalificerade lärare och förskollärare. Det återstår dock mycket att göra innan de känner sig som en aktiv del av lärarutbildningen.

Överlag har skolorna och förskolorna inte förändrat sin organisation kring VFU eller verksamhet efter att de ingått i försöksverksamheten. De fortsätter som de gjorde tidigare, och de menar att det inte syns att de nu är med i försöksverksamheten, förutom att de har fler handledarutbildade lärare. De ser alltså ingen skillnad mellan att vara övnings/för/skola och "vanlig" för/skola. Information om försöksverksamheten och en tätare dialog från LH sida är fortfarande något som skolorna efterfrågar.

Erfarenheter från andra lärosäten

Vid erfarenhetsutbytet med två andra lärosäten har vårt fokus i samtalen legat på organisation, framgångsfaktorer och utmaningar. Det som kännetecknar organisationen kring försöksverksamheten vid båda dessa lärosäten är att det tillsatts en särskild projektledning för försöksverksamheten vilken är sammansatt av personer som sedan tidigare varit engagerade och ansvariga för VFU. Båda projektledarna hade tidigare varit studierektorer för VFU och har därmed stor erfarenhet av VFU-frågor och även deras närmaste medarbetare har varit involverade i dessa frågor. Uppdraget som projektledningen fått har varit tydligt och därmed även vad deras uppgifter och ansvarsområden innehåller. Antal personer i projektledningen varierar beroende på lärosätets och försöksverksamhetens storlek. Även organisationens utformning skiljer sig åt, men något som lärosätena har gemensamt är att de ser som sitt uppdrag att aktivt arbeta både externt mot (med) kommunerna och intern mot (med) de universitetslärare som är involverade i VFU-kurserna. Detta innebär att de tar ansvar för att samtliga får och utvecklar kunskap om försöksverksamheten. Ett led i detta är exempelvis att föra en fortlöpande dialog med kursansvariga om syftet och målen med försöksverksamheten. En av projektledarna betonar att det är viktigt att betrakta VFU som en del i styrkedja för att på så sätt undvika informationsmissar. I just detta fall har de identifierat att den svagaste länken, när det gäller information och styrning, är mellan områdeschef och förskolechef/rektor.

Innan försöksverksamheten startade lades mycket tid på att informera och förankra syftet med och målet för försöksverksamheten hos de involverade skolenheterna. Vid det ena lärosätet genomfördes en obligatorisk introduktionskurs, ”Att arbeta i övningsskolor”, för de medverkande för/skolornas personal inklusive förskolechefer och rektorer. Kursen var på 7,5 hp men deltagarna kunde välja om de ville ta ut poängen eller inte. Kursen utmynnade i en handlingsplan för skolorna och det betonades att försöksverksamheten skulle vara hela skolans angelägenhet. Dessutom har handledarutbildningar utvecklats. Ett annat exempel på hur kunskap om försöksverksamheten sprids är att en del i handledarutbildningen vid ett av lärosätena direkt anpassats för handledare inom övnings/för/skolorna. Handledarutbildningarna genomförs vid de båda lärosätena dels som nätbaserade, dels som campusförlagda, dvs. med några obligatoriska fysiska träffar. De fysiska träffarna har setts som värdefulla. Kommunerna har å sin sida tagit på sig ansvaret för att göra en plan över hur många handledare som kan gå handledarutbildningen samtidigt.

Något som framträtt vid båda dessa lärosäten är att de ställt krav, både inom lärosätet och på de medverkande skolenheterna. Projektorganisation har exempelvis sett till så att lärarutbildarna har utbildas i 3-partssamtal för att dessa samtal ska kunna genomföras med hög kvalitet. Kraven har vidare handlat om att för/skolorna ska delta i gemensamma seminarier eller samverkanskonferenser som specifikt rör försöksverksamheten. Lärosätena har ansvarat för innehåll och genomförande av seminarierna. Kraven och förväntningarna på de medverkande skolenheterna har framställts och reglerats på olika sätt. Vid det ena lärosätet har det upprättats villkorsavtal mellan lärosätet och skolenheten för att tydliggöra just detta.

Några konkreta framgångsfaktorer som projektledarna vid båda lärosätena lyfter fram är att de för en kontinuerlig dialog med skolenheterna, att försöksverksamheten är väl förankrad och att de varit lyhörda i dialogen. Lyhördheten har inneburit att lärosätet har försökt möta skolenheterna

och anpassa seminarier och utbildningar utifrån önskade behov och där har begreppet ”framförhållning” varit viktig. Projektledningen har också varit måna om att skolenheterna ska kunna lyfta fram att de är en övnings/för/skola. Detta har synliggjorts på olika sätt, ett konkret exempel är att ett lärosäte gjort plåtskyltar till respektive enhet att sätta upp vid entrén, som anger att de är en övnings/för/skola.

Gemensamt är också att projektledningen upplever att statusen på VFU har ökat både på lärarutbildningen och ute på skolenheterna. Projektledarna menar att de möter en positiv inställning i skolorna och att de tack vare försöksverksamheten utvecklat sin verksamhet och strävar efter att fortsätta utvecklas som en bra för/skolor med hög kvalitet, eftersom de nu är en del av lärarutbildningen. De menar att om studenterna får en bra VFU ute på för/skolorna ska det generera inte enbart en positiv syn på lärarprofessionen, utan för/skolorna ska också garanteras goda framtida medarbetare.

Projektledningen beskriver även ett par förestående utmaningar. Det handlar exempelvis om att på institutionerna lägga en bemanning som gör att de som är involverade i VFU ges förutsättningar för att genomföra sitt uppdrag. Det gäller också att få hela försöksverksamheten att bli hållbar och inte ”rutiniserad”, för att verkligen säkerställa att VFU håller en hög kvalitet. Ytterligare en utmaning är ökad forskningsanknytning, det vill säga hur forskning ska bli levande och bidra till kunskapsutveckling för såväl lärarutbildare som handledare, på ett naturligt sätt.

Slutsatser

Vi kan konstatera att ett ”omtag” när det gäller försöksverksamheten vi LH i Umeå blivit nödvändigt utifrån de brister som påtalats. Kritiken har rört centrala områden såsom organisation, ”projektplanering”, beslutsvägar och transparens, samverkan och information. Hälften av försöksperioden har gått, vilket också betyder att hälften av försöksperioden återstår och om denna tid förvaltas väl kan resultat och nya lärdomar nås. Ett visst förtroendekapital har förbrukats både bland skolhuvudmännen/skolorna och bland universitetets egen personal vilket blir av största vikt att återskapa.

Den tidigare organisationen kring försöksverksamheten har upplevts diffus och svagt förankrad, men såg i praktiken ut som den i skrivande stund föreslagna nya organisationen. Till skillnad från tidigare har dock organisationsfrågan lyfts och ansvarsfördelning och beslutsgång tydliggjorts. Det tycks också finnas en medvetenhet om betydelsen av att omstarten sker i nära samverkan med kommuner och skolhuvudmän. Det är ett värde i att försöksverksamheten gått från att vara en icke-fråga till att bli en fråga för LH:s styrelses och även i lärarutbildningsrådet. Vi vill även poängtera betydelsen av att finna kanaler för att ta tillvara studenternas upplevelser av att göra VFU inom försöksverksamheten.

I arbetet med att upparbeta en tydlig och utvärderingsbar ”projektplan”, med avstämningsbara delmål och strategier, är det viktigt att hålla de nationella villkoren för deltagande i försöksverksamheten i minnet. Att ifrågasätta försöksverksamhetens (och dess målsättnings) relevans för LH vid Umeå universitet är knappast fruktbart i detta läge. Tvärt om är det viktigt att visa på det utfall som försöksverksamheten får i en region med de geografiska förutsättningar som råder. Att nationella förändringar av den verksamhetsförlagda utbildningen kommer att följa i

försöksverksamhetens spår kan vi utgå ifrån och härigenom är det centralt att visa på hur olika regionala förutsättningar påverkar möjligheter och utmaningar i en utvecklad VFU. Det blir centralt att utmejsla och tydliggöra vad de nationella målsättningarna och begrepp som förtätning och hög koncentration innebär i just LH:s försöksverksamhet.

Ytterligare en övergripande fråga att ta ställning till i det fortsatta arbetet med att utveckla försöksverksamheten med övningsskolor är avvägningen mellan ordinarie VFU och VFU vid övningsskolor. En hållning vid LH har hitintills varit att det inte ska finnas någon märkbar skillnad mellan dessa två utifrån en rädsla för att skapa ett "A- och B-lag". Ett sådant förhållningssätt kan knappast leda fram till resultat som vi kan lära något utav. Återkommande i processutvärderingarna har respondenter från övnings/för/skolorna uttryckt att deltagandet inte gjort någon skillnad och att få känner till att de är en övnings/för/skola, en inställning som vida skiljer sig från andra regioners övnings/för/skolor där man känner sig utvald, deltar i särskilda satsningar inom försöksverksamheten och stolt bokstavligen skyltar med sitt deltagande. Vilka konkreta insatser kommer att göras för att höja kvaliteten på VFU:n i övningsskolorna? Under den återstående försöksverksamheten bör de möjligheter som en försöksverksamhet ger fullt ut tillvaratas.

En framgångsfaktor för andra försöksverksamheter tycks, utifrån det utbyte vi haft med andra lärosäten, vara att personer som redan tidigare är insatta och haft ledningsuppdrag kopplat till VFU har fått uppdraget att leda försöksverksamheten. Härigenom har de snabbt kommit igång med utvecklingsarbetet, haft idéer om vad som kan utvecklas samt kunnat nyttja redan upparbetade samverkanskanaler både inom universitetet och till skolhuvudmännen. Var finns den djupa kunskapen om VFU-frågor vid Umeå universitet? Vilka nyckelpersoner bör knytas till försöksverksamheten? Hur kan en "effektiv omstart" göras?

En annan framgångsfaktor som framträtt i samtalen med företrädare för försöksverksamheter på andra lärosäten är den kontinuerliga dialog och de aktiviteter och utbildningar som övningsskolornas personal deltar i. Kontinuitet och att bli sedd tycks vara nyckelord. På för/skolorna vet de vem de kan vända sig till, det vill säga vem som är deras kontaktperson vid lärosätet och kommunikationsvägarna dem emellan är korta.

Intervjuerna med rektorer och förskolechefer inom försöksverksamheten styrker den bild som tidigare respondentgrupper gett. I skolverksamheten har man varit positiv till att delta i försöksverksamheten och haft höga förväntningar, sett möjlighet till kompetensutveckling bland personalen och haft förhoppningar om att bli en tydligare del av lärarutbildningen. Men vi ser även tecken på att uppgivenhet eller besvikelse sprider sig när dessa förväntningar inte uppfyllts. Verksamheten har egentligen inte fått stöd i att utveckla kunskap om vad åtagandet att vara en övnings/för/skola innebär, förutom att handledarna ska delta i handledarutbildning. Dessutom har vissa inte tilldelats studenter, trots att de är en övnings/för/skola. Det saknas stöd för att finna nya lösningar, exempelvis hur de kan organisera flera små förskolor till gemensamma enheter där erfarenhetsutbyten kan ske mellan handledare och studenter. Det kollegiala lärandet har därmed inte tillvaratagits i processen. Rektorer och förskolechefer upplever att de inte får svar på frågor, exempelvis om hur tidigare handledarutbildningar kan valideras. Om avsikten med försöksverksamheten var att fördjupa samarbetet mellan universitet och skola gällande

studenternas utbildning, kan vi snarare konstatera att brister i samarbetet synliggjorts. En annan mera positiv tolkning kan vara att de lärdomar som gjorts såhär långt kan leda till att frågans komplexitet tas på största allvar och strukturer för utvecklande och hållbart samarbete upparbetas. Försöksverksamheten har väckt frågor och förväntningar i verksamheterna men de har haft svårt att hitta informationskanaler, mötesplatser och stöd i sin utveckling av VFU. Vi som processutvärderare har indirekt agerat som kunskapsspridare genom de frågor vi ställt vid våra besök och har även fått många förfrågningar som legat utanför vårt uppdrag. Den nya organisationen kring försöksverksamheten ger dock förhoppningar om att de ursprungliga avsikterna gällande ökad samverkan kan uppnås. Och på motsvarande sätt bör strategier för den interna kommunikationen, mellan berörda institutioner och försöksverksamhetens ledning säkerställas.

Vi har sammanfattningsvis berört tre arenor som omfattas av försöksverksamheten med övningsskolor och som utvecklingsarbetet parallellt och målmedvetet måste bedrivas på för att kunna närma sig de syften som anges i LH:s Ansökan om försöksverksamhet med övningsskolor (dnr.1.2.3-00143-2014).

➤ Lärarutbildningen

Syfte 1 i LH:s ansökan beskriver *en utveckling av lärarutbildningen, framförallt den verksamhetsförlagda delen av utbildningen men också att adjungerade lärare från skolan undervisar i andra delar av lärarprogrammen*. Här visar processutvärderingen att utvecklingsarbetet först och främst bör riktas mot institutionerna och kursansvariga UL och VFU-besökande UL, genom information, dialog och kompetensutveckling. UPL:s utbildningar har varit uppskattade men kan utvecklas ytterligare genom inslag som specifikt uppmärksammar möjligheter och problematik kring övningsskolor. På institutionerna bör uppdraget att göra VFU-besök värderas och prioriteras. Kopplad till denna arena finns även Syfte 3 i LH:s ansökan, som handlar om *forsknings- och utvecklingsprojekt* i samverkan. För institutionernas del krävs god framförhållning för att bemanning ska klaras och kanske även ett incitament för att KU-tid eller kompetensutvecklingskurser kan nyttja sådana forsknings- och utvecklingsprojekt.

➤ Verksamhet

Syfte 2 i ansökan rör *kompetensutveckling i övningsskolor i form av utbildade handledare, kurser, seminarier*. Även här bör handledarutbildningen kompletteras med inslag som specifikt uppmärksammar möjligheter och problematik kring övningsskolor och ett förändrat tänk kring VFU. Processutvärderingen har även visat att "kontaktpersoner" som kan fungera som en brygga mellan universitet och skola är en framgångsfaktor samt att skollärdare/förskolechefer är betydelsefulla för utvecklingen och bör involveras i möjligaste mån. Även här berörs Syfte 3 i LH:s ansökan som handlar om *forsknings- och utvecklingsprojekt* i samverkan. På övnings/för/skolorna har inventeringar och prioriteringar gjorts gällande forsknings- och utvecklingsområden. Dessa har dock inte "tagits om hand". Alternativa möjligheter bör övervägas, även om ej forskningsmedel beviljas,

➤ Skolhuvudmän/förvaltning

Skolhuvudmän och de kommunala VFU-samordnarna är centrala för att ge förutsättningar för försöksverksamheten och har betydelse för både syfte 2 och 3. Dialog med skolhuvudmännen har inletts. Erfarenhetsutbyte mellan VFU-samordnare från de olika kommunerna kan vara en annan framgångsfaktor eftersom flera goda exempel finns.

För att detta ska kunna ske inom utsatt tid krävs en väl fungerande ledning av försöksverksamheten, att avgränsningar övervägs och att tillgängliga kunskaper nyttjas.